

Ne samo izabrana bibliografija na kraju knjige nego i bilješke upućuju na brojna djela koja obrađuju problem svetopisamske patnje.

Čovjek se raduje objavljivanju ovog doista vrijedna djela o patnji u SZ. Po svojoj ozbiljnosti ono se sigurno nalazi pri samom vrhu literature o svetopisamskim temama na hrvatskom jeziku. Neka ovo uspješno djelo bude i patru Juriću poticaj na daljnji rad i objavljivanje na hrvatskom i neka u svemu donese Božji blagoslov i piscu i čitateljima.

Ante Komadina

FRANJO ASIŠKI I LAIKAT

Prospero Rivi, *Francesco d'Assisi e il laicato del suo tempo*, Le origini dell Ordine Francescano Secolare - Edizioni Messaggero Padova 1989., 215 stranica.

Koliko god se razlikovali proučavatelji II. vatikanskog koncila u svojim ocjenama o tom maestralnom događaju druge polovice XX. stoljeća, svi se ipak slažu da je njegov doprinos u oživljavanju uloge kraljevskog svećenstva u mističnom Kristovom tijelu nemjerljiv. Nakon stoljeća bolne podvojenosti između ministerijalnog i hijerarhijskog svećenstva došlo je do, slobodno možemo reći, ponovnog oživljavanja cjelovite slike Crkve, u kojoj različitost uloga, ali ista usmjerenost, nužno vrednuju neprijepornu ulogu najbrojnijeg dijela Crkve, kraljevskog svećenstva. Njihova je uloga bila svedena na jedva prepoznatljivu simboličnost koja se je očitovala na zajedničkom slavljenju euharistijske žrtve i ne samo na njoj.

Proučavatelji vjerskih gibanja u Crkvi uočavaju da je u svim njezinim 20-stoljetnim etapama razvoja, pogotovo onima koje su nosile preokret, dolazilo do rađanja, iz njezina krila, svijetlih likova koji su znali objediniti nezamjenjive uloge i jednog i drugog svećenstva u njihovoj otajstvenoj pojavnosti.

Pisac je sebi stavio u zadaću osvjetliti put od franjevačke intuicije do institucije pokorničkog pokreta XII. stoljeća prema prvim bratstvima franjevačkih pokornika i nakon toga do formalnog stvaranja danas franjevačkog svjetovnog reda. To se proučavanje isplati, jer se lakše uočavaju težnje laikata u vrijeme Asiškog sirotana i odgovor Franje iz Asiza i njegove braće na te težnje. To može poslužiti i danas katoličkom laikatu u njegovu živom svjedočenju kraljevstva Božjeg u svijetu. I danas, naime, svjetovna franjevačka bratstva mogu činiti sve ono što učiniše njihovi sljedbenici u vrijeme sv. Franje, za laikat i ne samo za njega.

U prvom dijelu najprije se donosi slika povijesnog konteksta nastalog u doba velikih promjena u društvu koje je prolazilo radikalnu preobrazbu. Feudalni svijet našao se pred buđenjem trgovačkog staleža, koji nužno daje veliku vrijednost visokoj buržoaziji, a gradovi kao da se ponovo rađaju, jer u sebi nose crte novog vremena kojemu treba odgovoriti i Crkva.

Velika reforma Crkve koju je započeo papa Grgur Veliki nije mogla mimoći nijedan sloj tadašnjeg društva, niti ijedan stalež unutar Crkve. Svaka je duhovna avantura solidarna s vremenom u kojem nastaje. Nemoguće ju je shvatiti bez njezina stavljanja u povijesni kontekst u kojemu je nikla, jer ona je u neku ruku izraz vremena u kojem je nikla i u isto doba poticaj da se to vrijeme nadide. Svi ozbiljni povjesničari srednjeg vijeka slažu se da je razdoblje koje počinje svršetkom XI. st. i početkom XIII. st. za veći dio Europe obilježeno velikim skokom naprijed na svim poljima ljudske aktivnosti: demografski prirast gotovo je udvostručan, napredak zemljoradnje, obrtništva i trgovine otvara nove mogućnosti materijalnom bogatstvu kao i novim životnim stremljenjima.

U feudalnom je društvu čovjek uvijek bio osoba u odnosu na nekog drugog čovjeka. Čitavo se je društvo predstavljalo kao čvrsta i sigurna piramida ljudskih odnosa, vezanih na nepokretni teritorijalni posjed. Nitko ne može napustiti zemlju za koju je vezan: niti je rob mogao napustiti zemlju za koju je vezan, niti je gospodar imao pravo prodati je.

Feudalno društvo, čvrsto strukturirano u hijerarhijskoj formi kojoj je na vrhu kralj ili imperator, a u temelju velika lepeza robova - poljodjelaca, pružalo je svakoj osobi i kategoriji određeno i nepromjenjivo mjesto. U svezi s tim kršćansko je društvo tog doba shvaćeno kao harmonično društvo sastavljeno od tri različite i komplementarne kategorije: oni koji mole - *oratores*, oni koji ratuju - *bellatores* i oni koji rade - *laboratores*. Svatko od navedenih bio je u funkciji drugih dviju kategorija te je, ispunjavajući svoje dužnosti na neki način ispunjavao i svoje vjerske obveze.

Unutar samostana razvijala se tipično monaška duhovnost, koja je uz svoje monaške elemente (uzdizanje "bijega iz svijeta") sadržavala tipično feudalne vrednote: Bog veličanstva, Krist Gospodar, monarh, a teološki su nazivi feudalni... Monasi su držali nespojivim vjerski život i zanimanje za ovosvjetske probleme. Ta vizija svijeta utemeljena je na apsolutnom teocentrizmu, a to znači da je uzalud vrednovati i slijediti ovozemaljske vrednote, koje su razočaravajuće i opasne od onog časa kada nam Bog predstavlja sve ono što je dobro. Stoga je cilj života odreći se stvorenja i živjeti na ovoj zemlji poput hodočasnika i stranaca. Kraljevstvo se nebesko ostvaruje bijegom od svijeta.

S druge strane može se ustvrditi da je ljudsko društvo XI. stoljeća bilo siromašno: posvuda nasilja i nepravde; malo se brakova sklapa iz ljubavi; laičke kulture gotovo da i nema, kao ni napretka tehnike ili znanosti.

Razvoj trgovine ipak pridonosi radanju i preporadanju gradova koji postaju ne samo vjerska središta, nego i središta ekonomskog života, gdje se ističu trgovci i zanatlije, žarištu kulture i politike, gdje se rađaju zanatske korporacije i trgovačka udruženja. Ona nastaju da bi spasila ekonomski interes svoje profesije i čvrstu povezanost članova međusobno. Nerijetko se povezuju i s bratovštinama i njihovim zaštitnikom da bi tako opskrbila svoje članove svime što je potrebno u slučaju bolesti ili smrti. Ljudi postaju znatno pokretljiviji negoli prije. Iz ekonomskih razloga osnivaju se mnogi sajmovi, daci se kreću u potrazi za školom i učiteljima. Hodočašća su ušla u pučku pobožnost postajući gotovo manijom, a sve to stavlja mase u pokret. Više je susreta, rasprava, a raste i opća kultura naroda. I laici ulaze na mnoga učilišta te u kulturi otkrivaju mogućnost neovisnosti o kleru i pomoć u vlastitom uzdizanju. Putovanjima i trgovinom ideje se brzo raznose. Sve to ipak donosi i nove probleme. Utrka za novcem i profitom stavlja ljude pred problem upotrebe i zloupotrebe novca, rađaju se novi oblici siromaštva, a u porastu je i nasilje. Trebat će dosta napora i ponizne ustrajnosti da bi u takvo društvo ušla odgovarajuća duhovnost i da bi se teologija prilagodila nastalim promjenama, izradivši skup vrijednosti koji više odgovara potrebama takvog društva: kad se sve mijenja, ni Crkva ne može ostati prekrštenih ruku. Pape od Grgura VII. (1073. - 1085.) energično stupaju u prvi plan provedbe reforme koja odgovara onodobnim zahtjevima: sloboda Crkve, reforma klera, obnova monaškog i vjerskog života, ani-miranje i vodstvo laičkog svijeta, a već se radi i na rastavi crkvene i državne vlasti. Upravo je glavni cilj reforme postići slobodu Crkve i ostvariti autonomiju svih crkvenih institucija u odnosu prema laičkoj feudalnoj vlasti, želeći se nje potpuno osloboditi.

S druge strane, svjetovnjaci (laici) žele dublje rješavati problem klera, posebno onoga dijela što je izabran na službu prema svjetskim kriterijima, to jest prema želji imperatora ili feudalnih gospodara, koji nastoje od Crkve stvoriti pokornu sluškinju. Treba imperatora udaljiti od utjecaja za izbor pape, koji kasnije bira biskupe. To je divovski zahvat koji prethodi radanju moderne Europe. "Borba za pravu Crkvu" ide za nutarnjom izgradnjom Crkve, koja pak ide njezinoj centralizaciji u čijem je središtu monarhični lik pape, jedinog šefa i sveopćeg biskupa.

Reforma je klera ovisila i o bazi, o zauzetosti laika za nju. Nije se papa Nikola II. (+1061.) ustezao uklopiti laičke krugove u Milanu

u reformu ambrozijanske Crkve. Laici, pod vodstvom đakona Arialda, odigrat će veliku ulogu u borbi protiv klera naklonjenog imperatoru, kao i protiv simonista te na poseban način protiv konkubinaraca. Za novu duhovnost Crkve ostaje ideal prve Crkve, one iz doba apostola i mučenika. Ideal prve Crkve je ona uporišna točka, neizbježna nužnost za novu duhovnost. Do tada prevladava mišljenje da je ideal Crkve da bude monaška. Samostan je Crkva, a monaška je zajednica put ostvarenja pravih kršćana, tako te će se neki usuditi ustvrditi da izvan samostana nema spasenja, a svijet je pozvan postati aktivni i vedri samostan, koji živi u iščekivanju vječne sreće. Bježi se od svijeta - *contemptus mundi, fuga mundi!* Sud o vremenitim stvarima je pesimistički, pa je zemaljska aktivnost i ljudska ljubav prigoda za grijeh i nema spoja između religioznog života i brige za djelatnost ljudskog društva. Monasi se drže daleko od svijeta. Ne razumiju ga. Apostolatom se bave samo u najizvanrednijim prilikama. Tvrdi se kako nema drugog načina posvećivanja osim monaškog, a toj svetosti trebaju težiti i laici i dijecezanski svećenici. Oko župnih kuća i samostana nerijetko niču siromašne i radišne lokalne zajednice s ciljem nasljedovanja siromašnog i poniznog Krista. No upravo se s njima događa paradoks. Iz tih zajednica niču putujući propovjednici među kojima malo-pomalo prevladava mišljenje da se ideal apostolskog života ne mora nužno odnositi na monahe i klerike, nego i na laike. Savršenstvo apostolskog života dohvatljivo je svim kršćanima i svatko ga treba nasljedovati u svojoj nutrini, ma kojem staležu pripadao. Tim izvanrednim buđenjem duhovnosti opečaćeno je čitavo XII. stoljeće, jedno od najkreativnijih u čitavoj časnoj povijesti Crkve. Kulturna i duhovna razina klera koji se je posvećivao brizi za duše bile su zastrašujuće niske.

Brak se je smatrao preprekom ostvarenju kršćanske svetosti, a nerijetko se je o njemu govorilo kao lijeku požudi i popuštanju ljudskoj slabosti. Preporuča se čak supruzima da se uzdržavaju bilo kakvog spolnog odnosa koji dan prije pričesti. Ukoliko teže većem savršenstvu, savjetuje im se kao najbolje rješenje da se rastanu i oboje odu u samostan! Nije lako bilo karizmatskim vodama u takvu sliku svijeta inserirati sebe i laike koji su ih slijedili. Još se je nekako uklopila pojedina grupacija tzv. *conversi* koji su doživjeli svoj rascvat u drugoj polovici XII. st., ali to nije mogao biti put onih laika koji su u sakramentu braka, kojeg se ne žele odreći da bi ušli u neku drugu kanonsku zajednicu.

Mogli su laici, u želji za savršenstvom, kao vitezovi ući u jedan od tolikih vojničkih redova, koji su tada nastajali s nakanom da potpomažu križarske vojne. No ni to nije bilo duga vijeka u jukstapoziciji s monaškim i kleričkim načinom života, koji se je nametao lacima držeći da je obraćenje prekid s prošlošću koji se

ostvaruje odbacivanjem, materijalnim i fizičkim, ljudskog društva i njegovih vremenitih vrednota. Tada se javljaju *penitenti*, koji žele stvoriti skupine ili bratstva osoba koje, bez obveze da žive zajedno poput monaha i kanonika, ipak prihvaćaju pokornički stil života, organiziravši se na autonoman način, sa željom da se smjeste unutar Crkve u "svoj" prostor s još nedefiniranim identitetom. Te su forme života pristupačne i oženjenim osobama, koje prihvativši *propositum* (pravila), mogu nastaviti ženidbeno živjeti, dok su celibatarci, ušavši kao takvi u zajednicu, smatrani obveznim takvima i ostati. Budući da žele ostvariti bratstvo nazvani su braćom.

U drugom dijelu osvijetljen je lik Franje Asiškog, koji stupa na pozornicu kao izvanredna osoba sposobna povezati, u vlastitom iskustvu i kršćanskoj ponudi, ono novo, što povijest neumitno nosi, s vječnim vrednotama Evandjelja.

Kad je Franjo, oko godine 1205. "izišao iz svijeta", on je već bio zrela osoba. Posjedovao je važna iskustva: rat, zatvor, bolest. Duže je vrijeme radio s ocem trgovcem. Primio je laički odgoj i posjedovao je solidan laički mentalitet. U času obraćenja on je mladić s osjećajima duboko impregniranim laičkom kulturom i njezinim vrednotama. On će činom obraćenja nijekati mnoge aspekte svoje laičnosti: bogatstvo, obitelj, vojničke i ljubavne avanture, ali će se ipak njegova laičnost pokazivati primjerice u mnogim natuknicama iz svijeta vitezova i udvarača - tako će siromaštvo biti negova gospođa, čije će kreposti biti "kurtizane"; fratri će biti vitezovi i udvarači Božji, a čitava serija gesta i ponašanje prikazat će ga potpuno drugčijim od monaha i klerika. Upravo njegova laička formacija dopušta mu da uvijek ima živu svijest realnosti, bilo vjerske, bilo općeljudske, u kojima je živjelo pučanstvo njegova vremena. Izvanrednom osjetljivošću i finoćom razumijet će iščekivanje svojih suvremenika i dat će trajne odgovore.

Za razliku od tolikih koji su mu prethodili ili bili njegovi suvremenici, on ne trati nijednu od svojih golemih ljudskih i duhovnih energija u kritici onoga što bi moglo izgledati smetnjom autentičnom kršćanskom putu, nego svemu želi dati pozitivni smisao, i to živeći radikalno slijedeći siromašnog i raspetog Krista. Rušio je rijetko, i to samo ono što je potpuno zamijenio, pokazujući da je moguće živjeti veselu vijest usred ljudi i s ljudima, premda se je odbacivala logika "svijeta" podrazumijevajući pod svijetom stvorenje zahvaćeno grijehom. Sv. Franjo je imao neizmjerne zasluge što je na najvišoj razini stvorio sintezu među tolikim, katkada na izgled kontradiktornim aspiracijama prethodnih generacija. Njegov je život bio jedan od onih događaja koji preokreću naglavce tijek povijesti, ostvarujući najveći mogući dodir između klera i laika. Otvorio se je laikatu kao svom specifičnom sugovorniku onemogućivši bilo kakve sukobe između njega i laika od

časa kada su se svi - klerici, redovnici i laici - mogli prepoznati u njegovim riječima i ponudama. U njegova su bratstva hrlili plemići, novi bogataši, pučani, klerici i laici. On se je pak živo zanimao za laikat, obraćajući se svim njegovim slojevima, predlažući Evanđelje siromaštva i poniznosti Gospodina Isusa Krista. Potpuna usmjerenost Evanđelju glavna je novost koju Franjo unosi u svijet i u Crkvu. Njemu živjeti evanđelje znači više negoli slijediti apostole. To znači ići istim putem kojim je išao Krist. Stoga se on ne usmjeruje prema životima apostola niti prema životu prvih crkvenih zajednica, nego izravno onome što je čovjek-Bog Isus Krist proživljavao i ispunio na zemlji. Modelu Krista želi se Franjo što više poistovjetiti. To je pak iskustvo koje se ne može definirati ni kao laički, ni kao monaški pa ni kao klerički život, nego kao život Evanđelja... Za njega je evanđeoski model značio uskladiti izbor izlaska iz svijeta s njegovim prihvaćanjem, izbor bijega s njegovom nazočnošću, daleko od ljudi, ali poput ljudi, izvan grada, a opet u gradu! Zato se franjevačko propovijedanje razlikuje od prethodnih, kao i od svojih suvremenika po pozitivnom aspektu, po optimizmu, vedrini, odsutnosti svake polemike.

Ako jedan prorok, jedan moralni vođa, ne razumije svoje vrijeme, on može biti nositelj poruke vrijedne u sebi, ali će to činiti neodgovarajućim sredstvima i nužno će izgubiti na duge staze. Velike pak ideje vrše najveći utjecaj na narod kada su "utjelovljene" u jednoj osobi, a to je upravo ostvareno kod Franje. Znao je utjeloviti kršćanske aspiracije u samog sebe, u osobno iskustvo, dajući odgovore koje je kršćanstvo tražilo, trasirajući nove puteve, ostvarujući tako novi tip čovjeka i kršćanina. Pretežito laički karakter njegova pokreta djelovao je kao poticaj i impuls djelotvorne reforme koja je budila i pučku pobožnost. Sin grada i trgovca, njegovo je prvo polje rada grad, kojemu Franjo predlaže duh siromaštva, suprotnost novcu, da se ostvari sloboda duha, mir umjesto međusobnih borbi među suparničkim općinama. U onom društvu koje je davalo malo prostora i važnosti ženi i djetetu, on upravo njima posvećuje veliku pozornost, svojim ponašanjem i cijjenjenjem Klare i Jacopa dei Settesoli i svojim zanosom prema malom Isusu u Grecciu. U svijetu u kome je skolastička kultura uzdizala apstraktnu prirodu više negoli konkretne stvari, i u kojem je rašireni katarski pesimizam na sve gledao s mržnjom i sumnjom, on je pjevao nazočnosti Božjoj u svim stvarima, ali bez sjene panteizma. Znao je usaditi Evanđelje u grad i u srca ljudi prve polovice XIII. st., jer je do najdubljih dubina poznao svoje vrijeme, otkrivajući posvuda Božje tragove.

Nije li Franjo bio neprestani prethoditelj II. vatikanskog koncila? To je sabor koji je napravio široki i konačni prostor laičkoj duhovnosti, kao posebnom načinu življenja kršćanskog iskustva,

različitom od iskustva klera i redovnika. Više nema rasprave o njegovu punopravnom građanstvu unutar života Crkve. No ne smije se zaboraviti da je u okviru takve duhovnosti uvijek moguće nicanje i klijanje novoga evanđeoskog sjemenja koje donosi rod u izobilju. Tu je Franjo i njegovi istinski sljedbenici vječni smjerokaz.

Žaliti je što je knjiga do sada doživjela samo jedno izdanje, a i što se, bar u djelovima, nije pojavila na hrvatskom tržištu.

Josip Čorić

NOVA MEDICINSKA ETIKA

Društvena istraživanja. Nova medicinska etika, god. 5, br. 3-4 (23-24), svibanj-kolovoz 1996., Zagreb, 519-824 stranica.

Gotovo dvije trećine prostora ovog časopisa obuhvaća sedamnaest članaka koji određuju tematski naslov ovom broju: *Nova medicinska etika*. Ostavljajući po strani bit odnosa između "društvenih istraživanja" i "nove medicinske etike", što zasigurno daje određene impulse za teoretsko promišljanje i sociološko istraživanje, ipak ostaje začuđujućom činjenica da je kompletan sadržaj tzv. nove medicinske etike pronašao izlaz u javnost baš u *Društvenim istraživanjima*. Je li to slučajnost? Kako bilo, ne možemo ostati dužni i ne ustvrditi da "nova medicinska etika" ima bližih "obiteljskih" locusa gdje bi trebala biti ponuđena čitateljima, i to najprije zainteresiranom stručnom čitateljstvu.

Prema sadržaju donesenih članaka oni se mogu podijeliti u tri osnovne tematske skupine: a) temelji i fondacija bioetike; b) neka specijalna pitanja bioetike; c) rasprostranjenost i poznavanje, društveno-politička reperkusija nekih bioetičkih pitanja te edukacija iz bioetike. Prema takvoj podjeli u prvu tematsku skupinu spadaju sljedeći doprinosi: Peter Singer, *O naravi bioetike*, str. 523-531; Tom Beauchamp, *Načela u bioetici*, str. 533-543; Ruth Chadwick, *Bioetika, etička teorija i granice medicine*, str. 545-557; Warren Thomas Reich, *Mit o govoru ili mit o skrbi? Narativna podrijetla bioetike*, str. 559-576; Robert Veatch, *Uloga bioetike u stvaranju postmoderne medicine i utjecaj postmoderne medicine na bioetiku*, str. 579-585; Rihito Kimura, *Bioetika kao nadinterdisciplinarna znanost*, str. 589-596; Ivan Čehok, *Filozofija i medicinska etika*, str. 597-607. U drugu tematsku skupinu spadaju: Hilde i James Lindemann Nelson, *Feministička bioetika i kontracepcija*, str. 609-627; Ivan Šegota, *Nova medicinska etika i eutanazija*, str. 699-707; Erik Parens, *Etika testiranja BRCA1: između zadovoljstva i straha*, str. 709-720; Aleksandra Frković, *Rana trudnoća s etičkog stajališta*, str. 723-732; Stjepan Orešković, *Gospodo, Predsjednik ima karcinom*,